

*Esther Núñez Pintos
Especialidade de TEA
EOE de Pontevedra*

Real Decreto Legislativo 1/2013, de 29 de noviembre, polo que se aproba o Texto Refundido da Lei Xeral de dereitos das personas con discapacidade e da súa inclusión social.

Artigo 2. Definicións.

A efectos desta lei enténdese por:

Discapacidade: **unha situación** que resulta da **interacción** entre as personas con deficiencias previsiblemente permanentes e calquera tipo de barreiras que limiten ou impidan a súa participación plena e efectiva na sociedade, en igualdade de condicións cos demais.

Artículo 18. Contido do dereito.

- 1. As persoas con discapacidade teñen dereito a unha educación inclusiva, de calidade e gratuita, en igualdade de condicións cos demais.**

**Unha maneira de entender
a educación
como unha maneira
de entender
A VIDA**

APROXIMACIONES:

AO MODELO DE CALIDADE VIDA

AO ALUMNADO (con TEA)

Á ACCESIBILIDADE UNIVERSAL

MODELO DE CALIDADE DE VIDA

MODELO DE CALIDADE DE VIDA

(Shalooock e Verdugo, 2002-2003)

Benestar emocional *(reducir estrés, coidar a súa dignidade, favorecer a comunicación, ambientes organizados, “baixo nivel de medicación”, ...)*

Relacións interpersoais *(fomentar a convivencia positiva,)*

Benestar material *(axeitado a súa idade, que dignifique a persoa, que o motive, que o faga sentir con pertenza ao grupo de iguais,...)*

Desenvolvemento persoal *(actividades e tarefas que cumpran cos indicadores de representación, expresión e implicación como favorecedores de fortaleza persoal,...)*

Benestar físico *(asegurar o coidado da saúde, actividade física, promover a nutrición axeitada,...)*

Autodeterminación *(permitir elixir, tomar decisións, expresar opinións e valores, axudar a planificar metas persoas,...)*

Inclusión social *(promover ambientes normalizados, propoñer oportunitades para a participación e a aprendizaxe...)*

Dereitos *(asegurar a privacidade, fomentar as responsabilidades, accesibilidade, respecto...)*

**A acción educativa
busca impacto positivo no
futuro de cada
persoa**

ALUMNADO con TEA

ETAPAS	CARACTERÍSTICAS	TRATAMENTO
<p>1^a 1943-1963</p>	<p>AS INVESTIGACIÓNS BASÉANSE EN TEORÍAS PSICOANALÍTICAS. TRASTORNO EMOCIONAL. ENFERMIDADE MENTAL (TIPO PSICOSE / ESQUIZOFRENIA,...) NAIS E PAIS COMO RESPONSABLES. AUTISMO=BLOQUEO MENTAL. ACTUACIÓN INHIBIDA.</p>	<p>INTERVENCIÓN BASEADA EN TERAPIAS. A FINALIDADE É ESTABLECER VÍNCULOS EMOCIONAIS SANOS. NON SE CONTEMPLA A EDUCACIÓN. METODOLOXÍA DE ANÁLISE DE CASOS</p>
<p>2^a 1963-1983</p>	<p>AS TEORÍAS BASÉANSE EN INVESTIGACIÓNS EMPÍRICAS. DEIXA DE CONSIDERARSE UN TRASTORNO EMOCIONAL. ENTÉNDESE COMO UNHA ALTERACIÓN COGNITIVA -CONDUTUAL..</p>	<p>AS TERAPIAS ILLADAS NON RESULTAN EFICACES. A EDUCACIÓN CONVÉRTESE NO TRATAMENTO MÁIS EFICAZ: -MODIFICACIÓN DE CONDUTA / PROGRAMAS DE APRENDIZAXE -CRÉANSE CENTROS EDUCATIVOS ESPECÍFICOS (ASOCIACIÓN DE NAIS E PAIS/PROFESIONAIS)</p>
<p>3^a 1983-1998</p>	<p>ENTÉNDESE COMO UN TRASTORNO XENERALIZADO DO DESENVOLVEMENTO. NON É UNHA ENFERMIDADE MENTAL. AS EXPLICACIÓNS A ESTE TRASTORNO BASÉANSE EN TEORÍAS BIOLÓXICAS E PSICOLÓXICAS RIGUROSAS (INDA POUCOS ESTUDIOS)</p>	<p>OS PROCEDEMENTOS EDUCATIVOS COMEZAN A SER MÁIS PRAGMÁTICOS E NATURALS. PROGRAMAS EDUCATIVOS CENTRADOS NA PERSOA. ATENCIÓN Á COMUNICAC.</p>
<p>4^a 1998 ...</p>	<p>ORIXE XENÉTICO “certo aroma familiar...” VINCULACION DE ALGUNS FACTORES AMBIENTAIS COMUNICACION SOCIAL ALTERADA, DESPROVISTA... DESAXUSTES NA CONDUTA EN SITUACIÓNS DE ANSIEDADE</p>	<p>ATENCIÓN Á CAPACITACIÓN DOS ENTORNOS DE APRENDIZAXE. XURDE CON FORZA O MODELO DE CALIDADE DEVIDA</p>

TRASTORNOS DO NEURODESENVOLVIMENTO DSM-V

TRASTORNOS DO DESENVOLVIMENTO INTELECTUAL

TRASTORNOS DA COMUNICACIÓN

TRASTORNOS DO ESPECTRO DO AUTISMO

TRASTORNOS POR DÉFICIT DE ATENCIÓN/ E HIPERACTIVIDADE

TRASTORNOS ESPECÍFICOS DA APRENDIZAXE

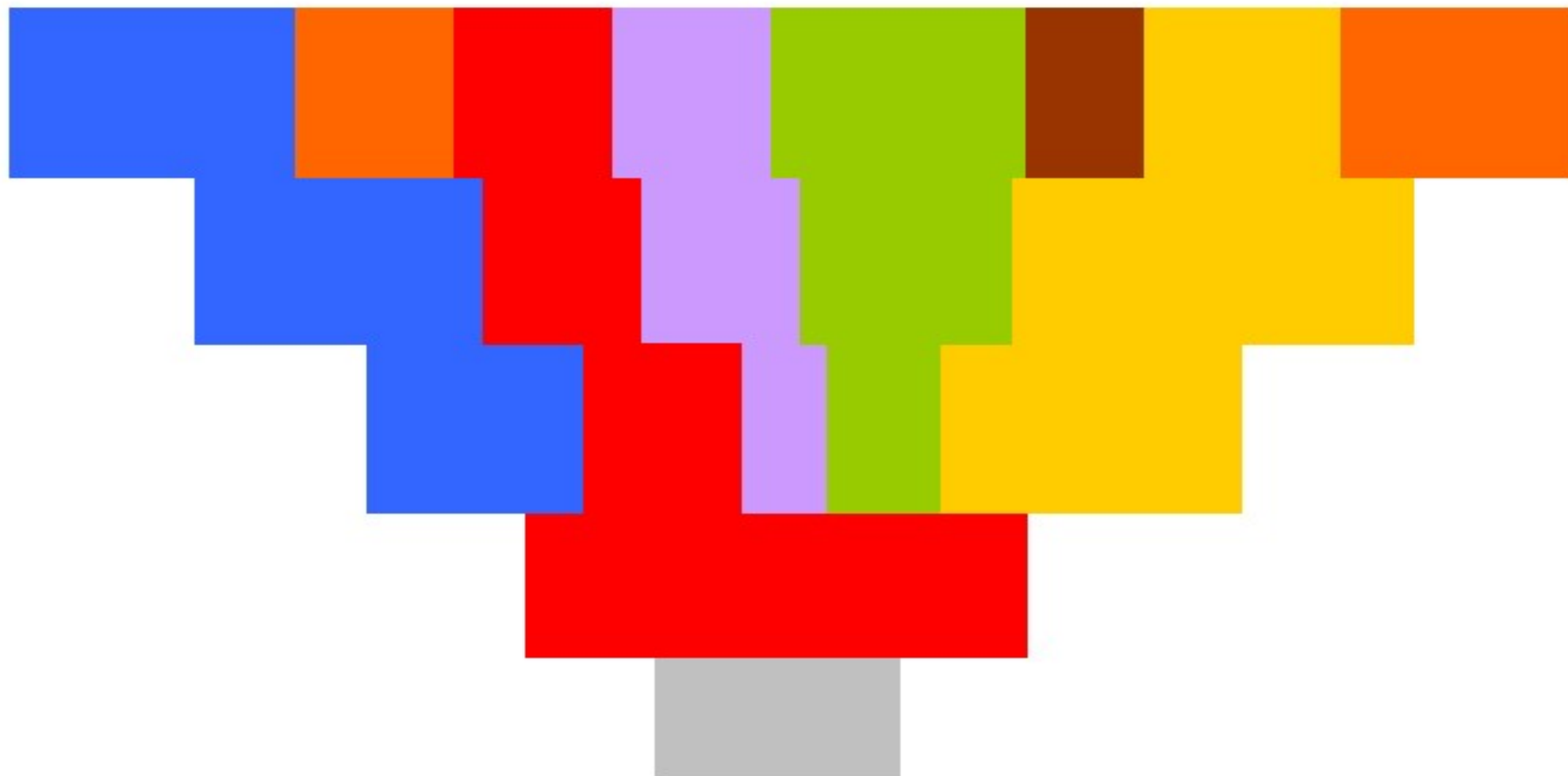
TRASTORNOS DAS HABILIDADES MOTÓRICAS

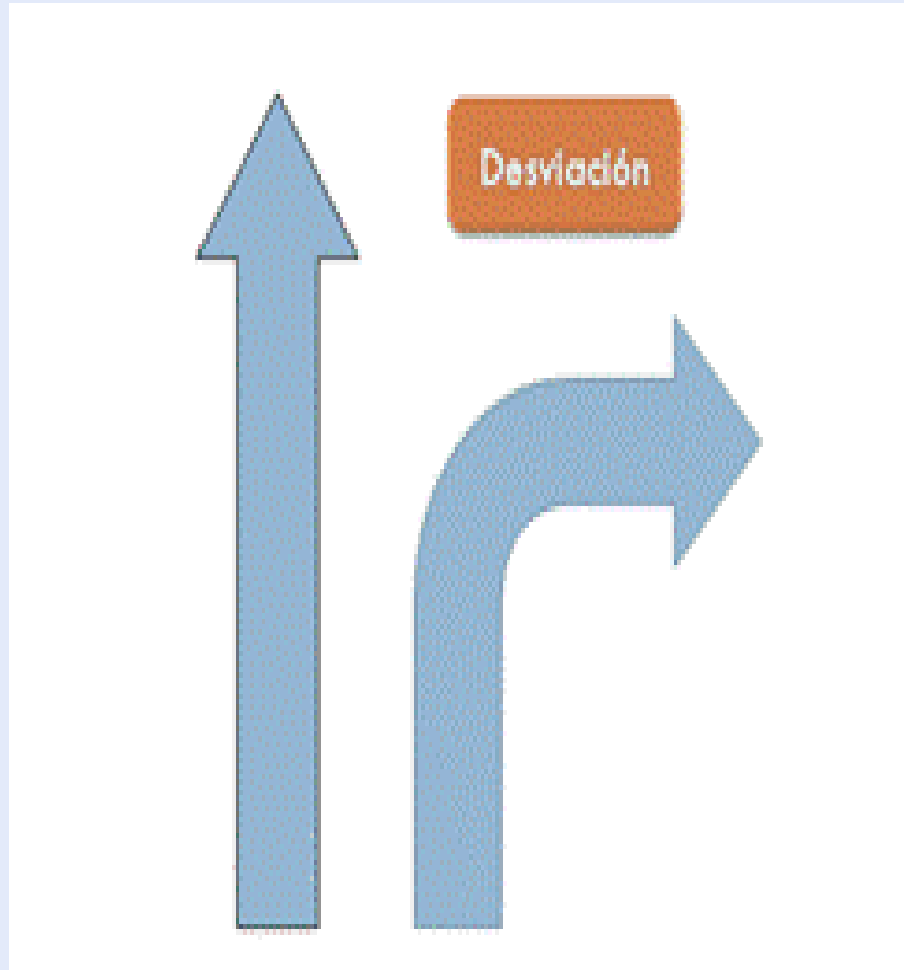
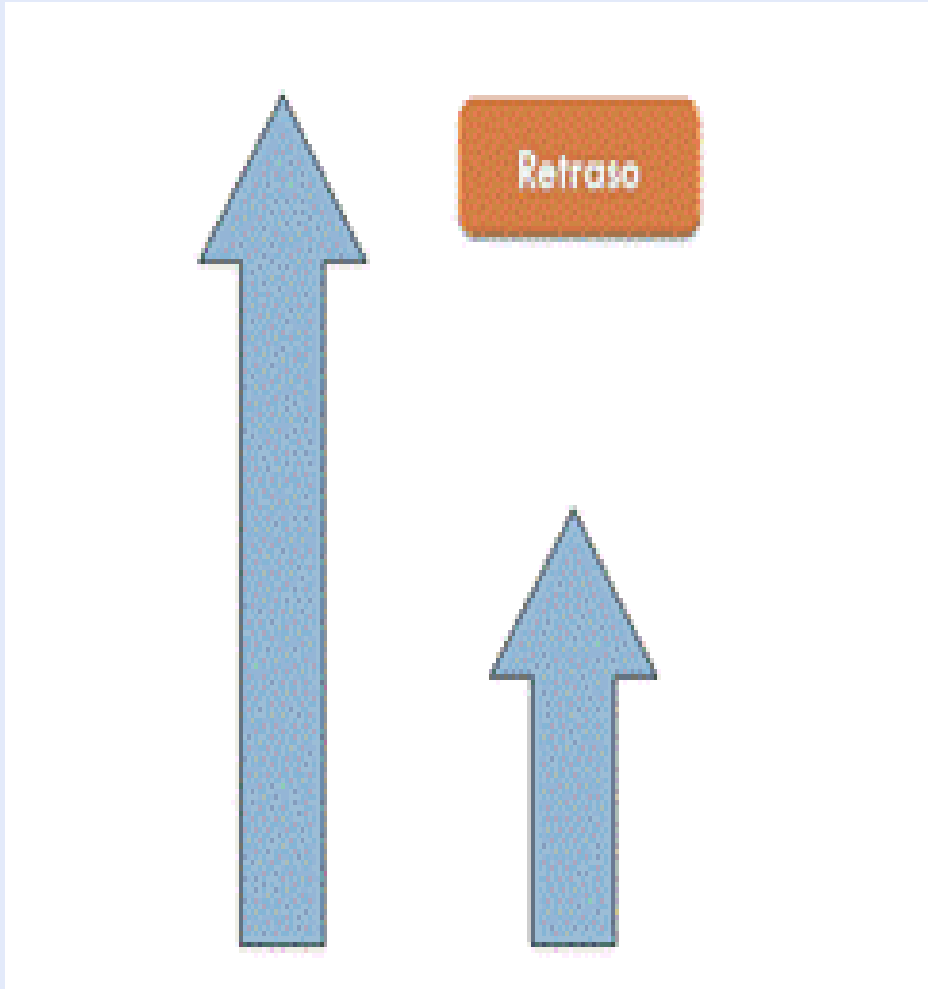

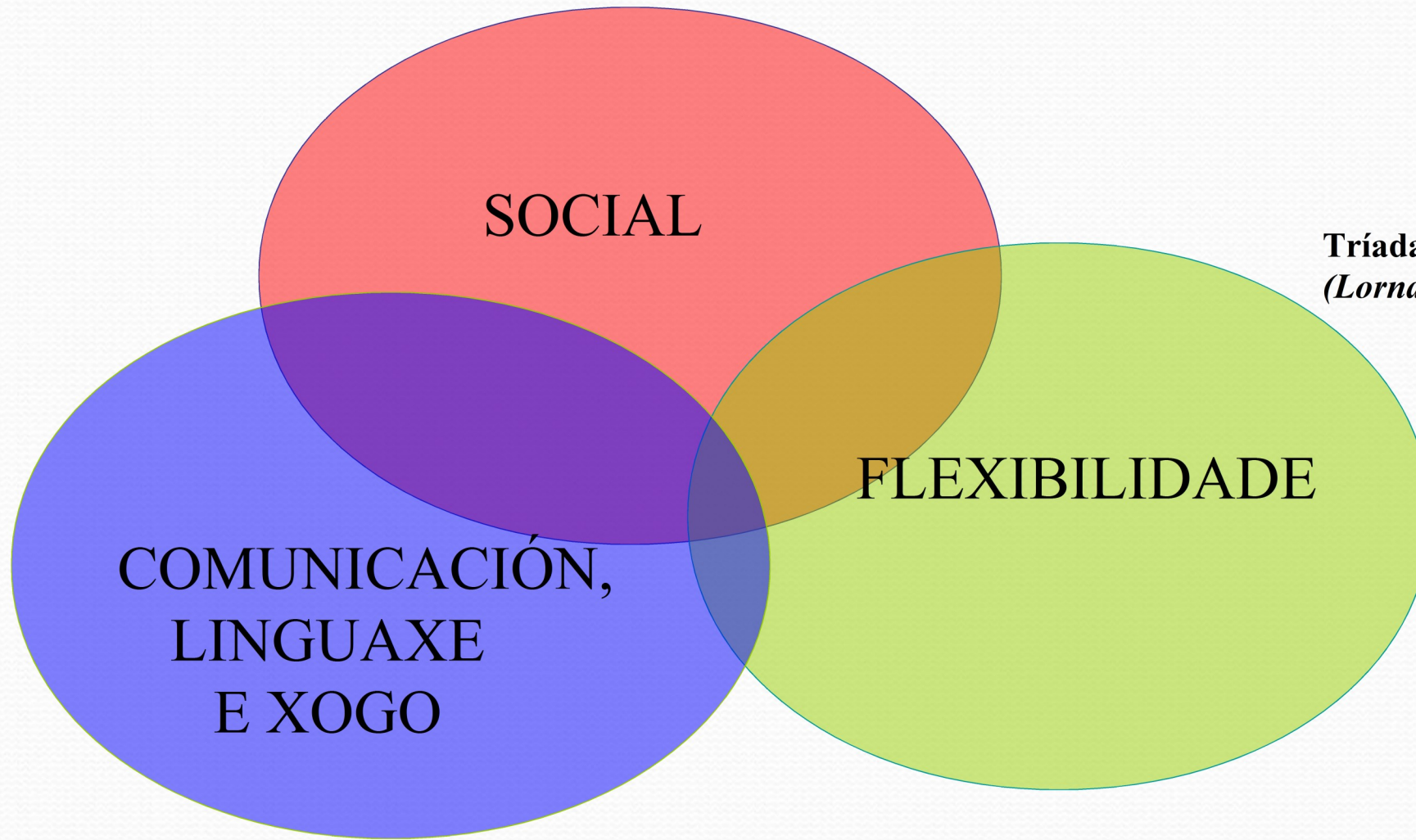
IRIIDIA

Consultores
en discapacidad

Desarrollo típico

Tríada de Wing
(Lorna Wing, 1979)

alteración cualitativa da interacción social

cústalles

entender:

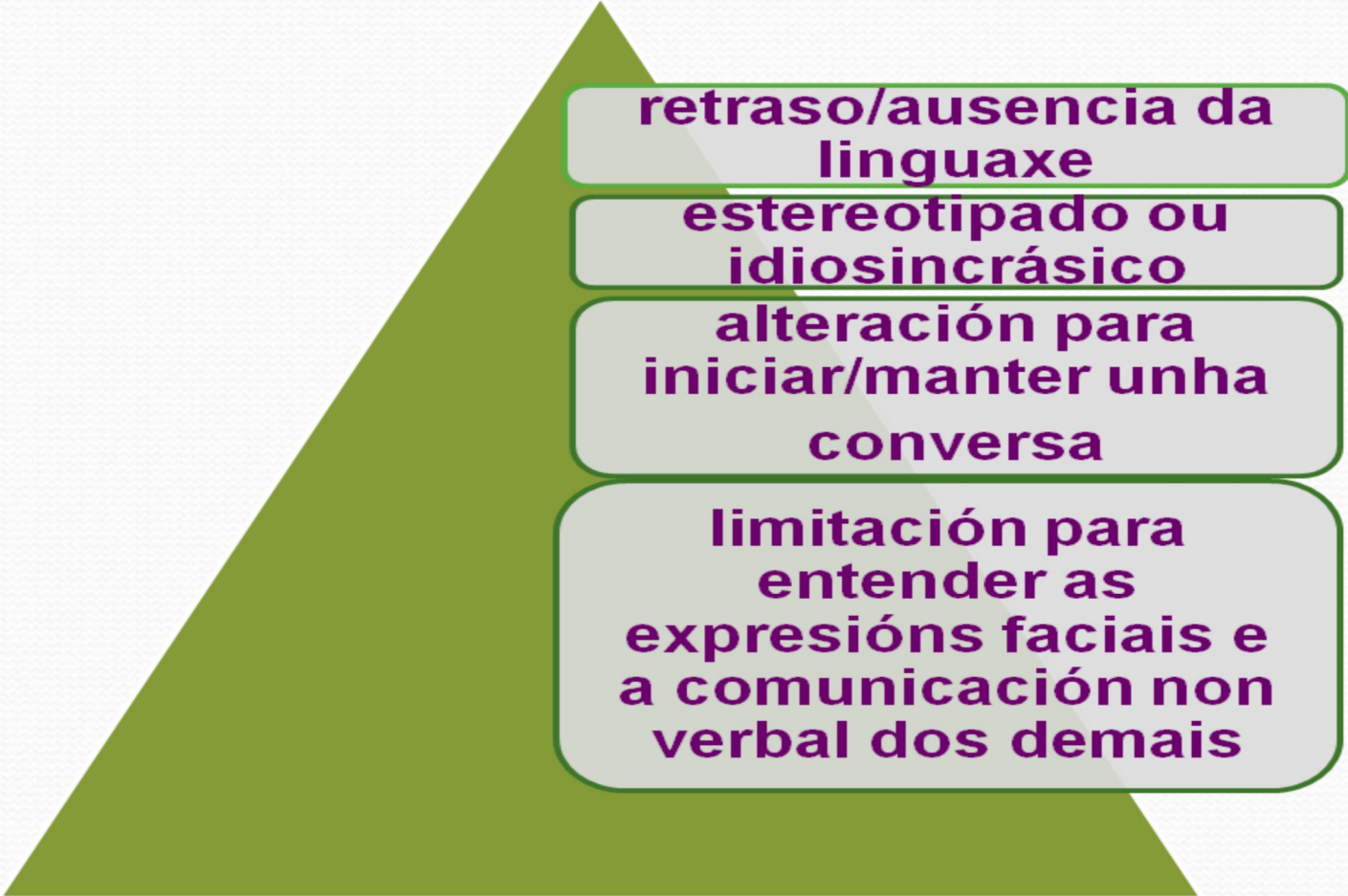
- normas e convencións sociais
- intencións e pensamentos dos demais

compartir intereses

- relacionarse
- xogar con reciprocidade
- entender as bromas, os dobres sentidos

alteración cualitativa da comunicación

**retraso/ausencia da
linguaxe**

**estereotipado ou
idiosincrásico**

**alteración para
iniciar/manter unha
conversa**

**limitación para
entender as
expresións faciais e
a comunicación non
verbal dos demais**

intereses restrinxidos e estereotipados

apego a rutinas e rituais

estereotipias motoras

atención ás peculiaridades dunha presentación

dificultades para a anticipación

problemas cos cambios

POSIBLES PROBLEMAS ASOCIADOS

HIPERACTIVIDADE

FALLA DE AUTOCONTROL

BAIXA TOLERANCIA Á FRUSTRACIÓN

HIPERSENSIBILIDADE AOS RUÍDOS, ...

ANSIEDADE E DEPRESIÓN

DÉFICIT MENTAL

O AUTISMO COMO UN TRASTORNO DO NEURODESENVOLVIMENTO

TRASTORNO
ALTERACIÓN CUALITATIVA

NEURONAL
DANO/ALTERACIÓN CEREBRAL

DO DESENVOLVIMENTO
APARECEN NA CRIANZA

PRONÓSTICO

Non se curan pero os síntomas poden variar, cambiar ou “desaparecer”.

O pronóstico vai depender de factores intrínsecos e extrínsecos.

Todas as persoas teñen desenvolvemento e dependen da estimulación recibida.

TEORÍAS PSICOLÓXICAS DE APROXIMACIÓN ÁS PRÁCTICAS EDUCATIVAS.

“EMPATIZAR” segundo Baron-Cohen, relaciónase coa comprensión das razóns polas que alguén estea triste ou teña medo, e coa resposta axeitada en función da situación, que é precisamente onde a teoría da mente mostra o seu valor.

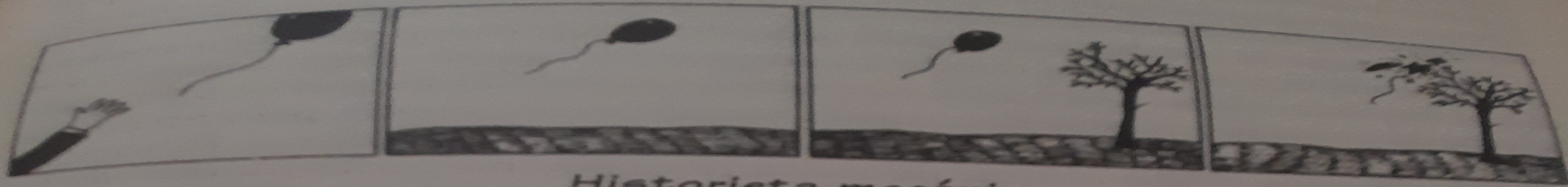
Teoría da mente (Baron-Cohen, Leslie y Frith)

Trátase da capacidade de ter consciencia das diferenzas que existen entre o punto de vista de un mesmo e do dos demais.

Incapacidade para realizar desacoplamentos

Unha persoa que desenvolveu “teoría da mente” pode atribuír desexos, crenzas,.. ao resto das persoas coas que interactúa. Todo esto de xeito automático, case inconsciente.

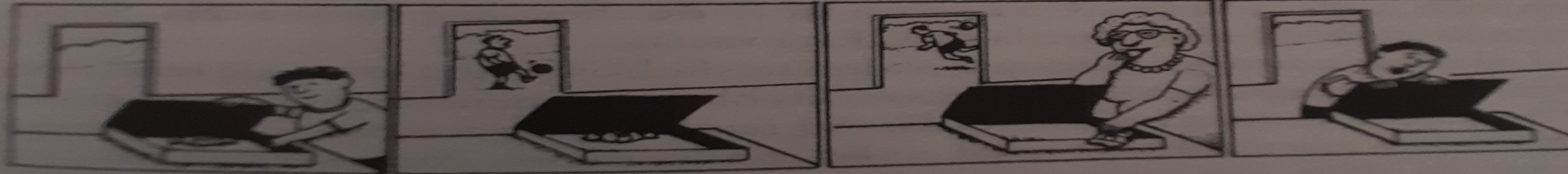
(Interpretar a linguaxe non verbal, facer amigas/os, ser líderes, anticipar as consecuencias que pode ter o decir/facer algo..), <https://www.youtube.com/watch?v=NVgkgbE09xc>

Historieta mecánica.

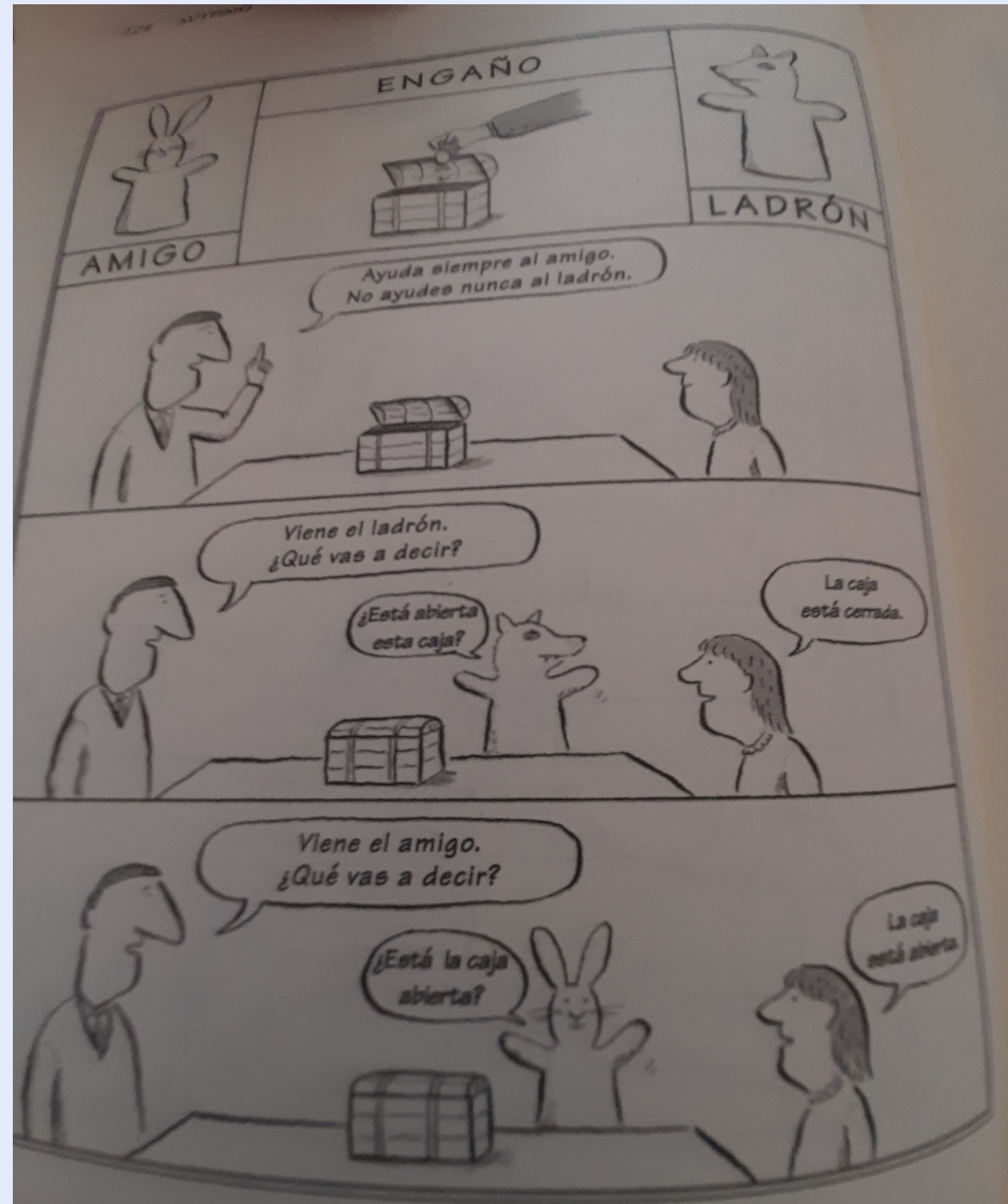
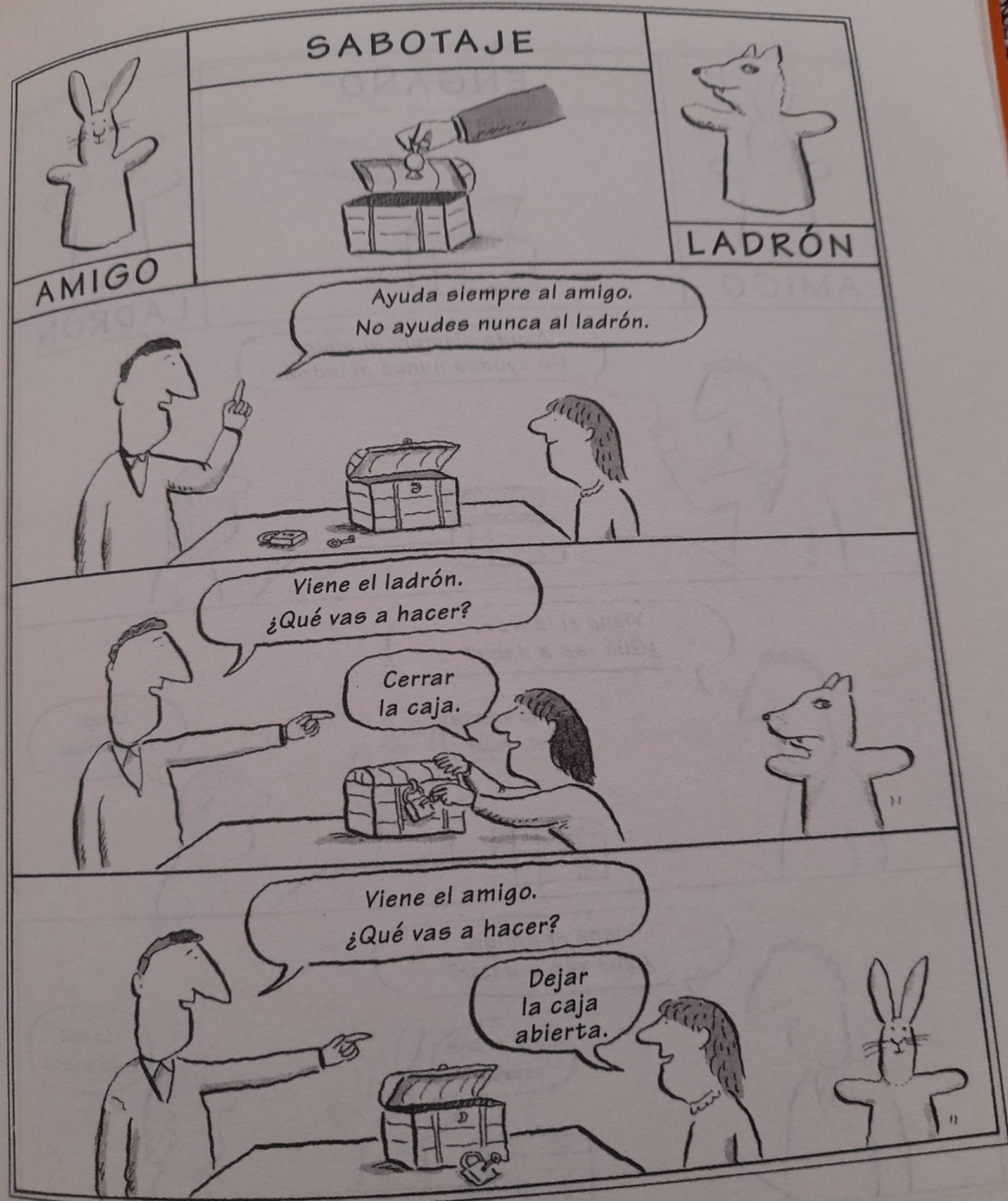
Historieta comportamental.

Historieta mentalista.

Figura 5.4 Tres tipos de secuencias de dibujos.

Bass-Cohen, S., Leslie, A. M. y Frith, U. (1984). «Mechanical, behavioural and intentional understanding of picture stories in autistic children». *British Journal of Developmental Psychology*, 4, pp. 113-125.

Intersubxetividade (Hobson, Trevarthen,...).

Explica o establecemento de interaccións.

É complementario do anterior, explica as emocións e a afectividade

Coherencia central (Frith)

Capacidade de integrar a información para proporcionar unha visión xeral e poñer en contexto a realidade.

Ex.: crebacabezas (investigación)

Permite:

Conectar as novas aprendizaxes cos coñecementos previos.

Traballar de forma organizada e con globalidades.

Priorizar o importante e rexeitar o irrelevante.

Funcións executivas (Ozonoff, Russell).

Conxunto de capacidades cognitivas necesarias para controlar e autorregular a propia conduta. Permítenos establecer, manter, supervisar, corrixir e acadar un plan de acción dirixido a unha meta.

Tipo de funcións:

Razoamento, planificación, toma de decisións, fixación de metas, inicio e finalización de tarefas,...

<p>TEORÍAS PSICOLÓXICASEX.cr ebacabezas</p>	<p>TEORÍA DA MENTE “MENTALIZACIÓN”</p>	<p>INTER-SUBXECTIVIDADE</p>	<p>COHERENCIA CENTRAL</p>	<p>FUNCIÓNS EXECUTIVAS</p>
<p>DEFINICIÓN <i>Baron-Cohen</i> <i>Uta Frith</i> <i>Alan Leslie</i> <i>Ozonoff</i> <i>Russell</i></p>	<p>Capacidade para atribuír pensamentos e intencións a outras persoas para PREDECIR a súa conduta</p>	<p>Capacidade para establecer relacións sociais positivas</p>	<p>Capacidade de integrar a información para proporcionar unha visión xeral e poner en contexto a realidade ex. crebacabezas</p>	<p>Capacidades cognitivas necesarias que permiten xestionar e regular a propia conduta.</p>
<p>COMPETENCAS</p>	<p>Conseguir “desacoplamentos” Entender historias mentalistas Realizar inferencias Interpretar a linguaxe non verbal “Facer amigos” Anticipar consecuencias de</p>		<p>Traballar de forma organizada e con globalidades Distinguir información relevante Conectar as novas aprendizaxes con coñecementos previos</p>	<p>Establecer un plan de acción con unha meta prevista. Razoar e argumentar. Situacións “mentalistas” Tomar decisións ...</p>

3.-ACCESIBILIDADE

ELIMINAR BARRERAS

PARA

**A PRESENZA
A PARTICIPACIÓN
A APRENDIZAJE**

DESEÑO UNIVERSAL PARA A APRENDIZAXE

O MARCO DO DUA ESTIMULA A CREACIÓN DE DESEÑOS FLEXIBLES DESDE O PRINCIPIO, QUE PRESENTEN OPCIONS PERSONALIZABLES, QUE PERMITAN A TODOS OS ESTUDIANTES **PROGRESAR** DESDE ONDE ELES ESTÁN E NON DESDE NÓS NOS IMAXINAMOS QUE ESTÁN.

PRINCIPIOS DO D.U.A.

PARTEN DAS 3 REDES CEREBRAIS QUE SE ACTIVAN NO PROCESO DE APRENDIZAXE:

RECOÑECEMENTO → REPRESENTACIÓN

ESTRATÉXICA → ACCIÓN E EXPRESIÓN

AFECTIVA → IMPLICACIÓN

PRINCIPIO I: PROPORCIONAR MÚLTIPLES FORMAS DE REPRESENTACIÓN

PREMISAS:

AMBIENTE CLARIFICADOR, LIMPO, CÓMODO, ACOLLEDOR, DE CALMA

ORGANIZACIÓN DA AULA COMO FACILITADORA DA INTERACCIÓN, DA COOPERACIÓN, DA VISIBILIDADE.

ANTICIPACIÓN DA SECUENCIA DA SESIÓN.

ORGANIZACIÓN COIDADOSA DOS TEMPOS.

ORGANIZACIÓN DOS CAMBIOS DE ACTIVIDADE CON APOIOS ESPECÍFICOS (EX. AMBIENTAIS).

PRINCIPIO I: PROPORCIONAR MÚLTIPLES FORMAS DE REPRESENTACIÓN

PAUTA1: PROPORCIONAR DIFERENTES OPCIONS PARA A PERCEPCIÓN

1.1-OPCIONES QUE PERMITAN A PERSONALIZACIÓN NA PRESENTACIÓN:

Tamaño do texto.

Contraste-fondo-texto-imaxe.

A cor como medio de información/énfase.

Volume.

Velocidade do son.

Sincronización video.

1.2.-OFRECER ALTERNATIVAS PARA A INFORMACIÓN AUDITIVA:

Subtítulos.

Diagramas.

Gráficos.

Claves visuais

1.3.-OFRECER ALTERNATIVAS PARA A INFORMACIÓN VISUAL:

Claves auditivas para destacar as ideas principais.

PAUTA2: PROPORCIONAR MÚLTIPLES OPCIONS PARA A LINGUAXE, AS EXPRESIÓNS MATEMÁTICAS E OS SÍMBOLOS

2.1-CLARIFICAR O VOCABULARIO E OS SÍMBOLOS.

Pre-ensinar vocabulario e símbolos

Insertar apoios ao vocabulario/símbolos/referencias descoñecidas dentro do texto.

2.2.-CLARIFICAR A SINTÁXIS E A ESTRUCTURA.

Mapas conceptuais.

Establecer conexión con estruturas previas.

Enlazar ideas

2.3.-FACILITAR A DECODIFICACIÓN DE TEXTOS, NOTAS MATEMÁTICAS,...

Listas de términos clave.

Proporcionar representacións múltiples.

2.4.-ILUSTRAR A TRAVÉS DE MÚLTIPLES MEDIOS.

Proporcionar alternativas ao texto: presentar conceptos clave en formas alternativas (*imaxes, movemento, táboa, gráfico, fotografía, material físico manipulable, ...*)

PAUTA3: PROPORCIONAR OPCIONS PARA A COMPRESION

3.1-ACTIVAR OS COÑECEMENTOS PREVIOS.

Revisar/**fixar** conceptos previos xa asimilados.

Organizadores gráficos.

Ensinar a priori conceptos previos esenciais.

3.2.-DESTACAR CARACTERÍSTICAS FUNDAMENTAIS, , IDEAS PRINCIPAIS E RELACIONES.

Destacar elementos clave.

Esquemas, organizadores gráficos.

Identificar habilidades previas de beneficio para as aprendizaxes.

3.3.-GUIAR O PROCESAMENTO DA INFORMACION, A VISUALIZACION E A MANIPULACION.

Indicaciones explícitas de cada paso que compón un proceso secuencial.

Métodos e estratexias de organización.

Modelos/guías de exploración das novas aprendizaxes.

Apoios graduais en estratexias de procesamento da información.

Proporcionar múltiples formas de presentar unha lección (textos, teatro, arte, películas)

Agrupar a información en unidades máis pequenas.
Presentar a información de maneira progresiva.
Eliminar elementos potencialmente distractores.

3.4.-MAXIMIZAR A TRANSFERENCIA E A XENERALIZACIÓN.

Apoios para favorecer a xeneralización de aprendizaxes a novos contextos e situacións:

Listas de comprobación, organizadores, notas, portfolio,...

Estratexias nomotécnicas.

Accións de revisión e práctica-

Plantillas/organizadores para a toma de apuntes.

Apoios para conectar a nova información cos aprendizaxes previos revisados.

Proporcionar situacións para practicar as novas aprendizaxes.

Proporcionar situacións para revisar ideas principais e vínculos entre elas.

.

.

PRINCIPIO II: PROPORCIONAR MÚLTIPLES FORMAS DE ACCIÓN E EXPRESIÓN

PAUTA 4.- PROPORCIONAR OPCIONS PARA A INTERACCION FÍSICA

4.1-VARIAR OS MÉTODOS PARA A RESPONSTA E A NAVEGACION-

Proporcionar diferentes métodos para navegar a través da información e para interaccionar co contido (buscar, seleccionar, redactar,...)

Proporcionar alternativas en ritmo, prazos,...

Proporcionar para dar respostas físicas ou por selección.

4.2.-OPTIMIZAR O ACCESO ÁS FERRAMENTAS E TECNOLOXÍAS DE APOIO.

Garantir o seu uso efectivo, asegurando que o seu uso non xenera barreiras

PAUTA 5.- PROPORCIONAR OPCIONES PARA LA EXPRESIÓN E LA COMUNICACIÓN

5.1-USAR MÚLTIPLES MEDIOS DE COMUNICACIÓN

Componer/redactar en múltiples medios(texto, voz, dibujos,música...).

Usar objetos físicos manipulables.

Usar diferentes estrategias para la resolución de problemas.

5.2.-USAR MÚLTIPLES FERRAMENTAS PARA LA COMPOSICIÓN.

Correctores ortográficos, gramaticais.

Calculadoras.

Papel pautado.

Proporcionar comenzos ou fragmento de frases.

5.3.-DEFINIR COMPETENCIAS CON NIVEIS DE APOIO GRADUAIS

Modelos que demostren iguales resultados a través de diferentes estrategias.

Variedad de ayudas (profesor de materia, de apoyo, iguales) con diferentes estrategias didácticas.

Variedad de feedback.

Ofrecer soluciones novedosas a problemas reais.

PAUTA 6.- PROPORCIONAR OPCIONES PARA AS FUNCIONES EXECUTIVAS

5.1-GUIAR O ESTABLECEMENTO AXEITADO DE METAS

Apoios graduais para aprender a establecer metas persoais que supoñan un reto pero a súa vez sexan realistas.

Pautas e listas de consecución de obxectivos.

5.2.-APOIAR A PLANIFICACIÓN DE ESTRATEXIAS .

Avisos de “parar e pensar”.

Chamadas a mostrar e explicar o traballo.

Listas de comprobación.

Mentores que modelen.

Pautas para dividir metas a diferentes prazos.

5.3.-FAVORECER A XESTIÓN DA INFORMACIÓN.

Organizadores gráficos.

Plantillas.

Pautas para tomar notas

Representación gráfica dos progresos

PRINCIPIO III: PROPORCIONAR MÚLTIPLES FORMAS DE IMPLICACIÓN

PAUTA 7: PROPORCIONAR OPCIONES PARA CAPTAR O INTERESE.

7.1-OPCIONES PARA FACILITAR A ELECCIÓN INDIVIDUAL E A AUTONOMÍA.

Ofrecer opciones para a toma de decisións, satisfaccións cos logros acadados e incrementar o grao de vinculación co seu propio aprendizaxe:

nivel de desafío, recompensas, contidos para a tarefa, ferramentas para recoller e expoñer a información. A importancia dos esquemas, das cores, dos sulñados, dos contrastes,... Secuencias e tempos para completar a tarefa. Permitir ao alumnado que sexa creativo, que participe no deseño de actividades,..

7.2.-OPTIMIZAR A RELEVANCIA, VALOR E A AUTENTICIDADE.

Dar diferentes opcións que optimicen o que é relevante, valioso e motivador para cada un/grupo de alumnos:

Variar actividades e fontes de información (personalizadas, contextualizadas, culturalmente sensibles e significativas, reais). Promover tarefas que permitan a actividade, a exploración, a investigación, a colaboración entre iguais... Diseñar actividades que promovan a resolución de problemas e o uso da creatividade. Promover a auto/hetero evaluación,...

7.3.-MINIMIZAR A SENSACIÓN DE INSEGURIDADE E DISTRACCIÓNS.

Crear un clima de apoio e aceptación na aula, ofrecendo opcións que reduzan os niveis de inseguridade e a percepción de ameazas.

Calendarios.

Anticipacións.

Variedade no ritmo de traballo.

Implicar o alumnado en equipos flexibles con metas en común (equipos de investigación)

Modificar criterios para determinadas actividades (ex. Expoñer en público,...).

PAUTA 8: PROPORCIONAR OPCIÓN PARA MANTER O ESFORZO E A PERSEVERANZA.

8.1.-RESALTAR A RELEVANCIA, DE METAS E OBXECTIVOS.

Recordatorios periódicos coa finalidade de recorden o obxectivo/tarefa e a súa importancia, de cara a manter o esforzo e a concentración inda que aparezan elementos distractores:

Que o alumnado formule os seus obxectivos dentro da proposta, **dividir metas a longo prazo, uso de ferramentas de xestión do tempo, utilizar indicadores significativos para visualizar os avances,...**

8.2.-VARIAR AS EXIXENZAS E OS RECURSOS PARA OPTIMIZAR OS DESAFÍOS.

8.3.- FOMENTAR A COLABORACIÓN E A COMUNIDADE.

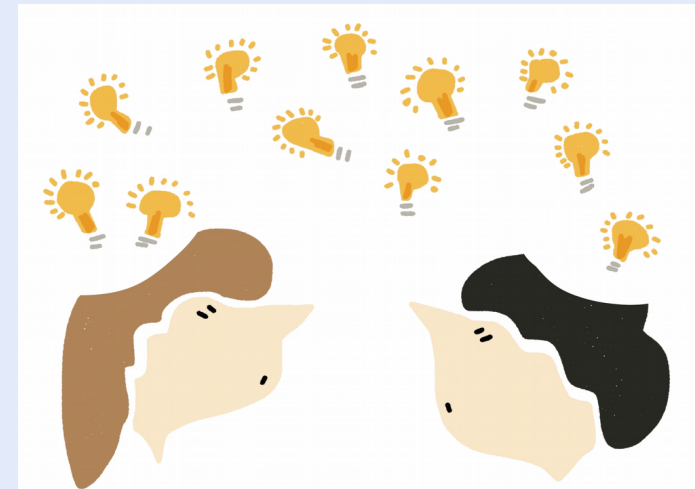
8.4.-.EMPREGAR FEEDBACK ORIENTADO CARA O ÉXITO NA TAREFA.

PAUTA 8: PROPORCIONAR OPCÍONS PARA A AUTOREGULACIÓN

9.1.-PROMOVER EXPECTATIVAS E CRENZAS QUE OPTIMICEN A MOTIVACIÓN.

9.2.-FACILITAR ESTRATEXIAS E HABILIDADES PERSOAIS QUE AXUDEN NA RESOLUCIÓN DE PROBLEMAS DE AULA, CENTRO, FAMILIA,... (SIMULACIÓNS REAIS A TRAVÉS DO TEATRO, CINE,...PARA RESOLVER EN GRUPO).

9.3.- ***FAVORECER A REFLEXIÓN***

Yo también creo en un mundo mejor.

DOCUMENTACIÓN DE APOIO

Pautas sobre el Diseño Universal para el Aprendizaje (DUA) Versión 2.0 (Proyecto DUALETIC- UCM)

CONTOS SOBRE DISCAPACIDADE. INICO.

BIBLIOGRAFÍA RECOMENDADA

